

**ЮГОЗАПАДЕН УНИВЕРСИТЕТ „НЕОФИТ РИЛСКИ“**  
**БЛАГОЕВГРАД**  
**ПРАВНО-ИСТОРИЧЕСКИ ФАКУЛТЕТ**  
**КАТЕДРА „МЕЖДУНАРОДНО ПРАВО И МЕЖДУНАРОДНИ**  
**ОТНОШЕНИЯ“**

**ЕРИНДА СТАВРИ МИШО**

**УСПЕШНИ ПРАКТИКИ НА БЪЛГАРИЯ В ЕКОЛОГИЧНОТО**  
**ПРАВО И ОПАЗВАНЕТО НА ОКОЛНАТА СРЕДА И**  
**ПРИЛОЖЕНИЕТО ИМ В АЛБАНСКОТО ПРАВО ПО ПЪТЯ КЪМ**  
**ПРИСЪЕДИНЯВАНЕ КЪМ ЕВРОПЕЙСКИЯ СЪЮЗ**

**АВТОРЕФЕРАТ**

**на дисертационен труд**  
**за присъждане на образователна и научна степен „доктор“**  
**по специалност „Международно право и международни отношения“**  
**професионално направление 3.6 „Право“**

**Научен ръководител:**

**Проф. д-р Габриела Белова**

**Научен консултант:**

**Гл. ас. д-р Анна Христова**

**Благоевград, 2020 г.**

Дисертационният труд на тема: „Успешни практики на България в екологичното право и опазването на околната среда и приложението им в албанското право по пътя към присъединяване към Европейския съюз“ е обсъден и насочен за защита пред научни жури от Катедрения съвет на катедра „Международно право и международни отношения“ към Правно-историческия факултет на Югозападния университет „Неофит Рилски” - Благоевград на редовно заседание, проведено на 7 октомври 2020 г.

Защитата на дисертационния труд пред научни жури ще се състои на **13 януари 2020 г.** от 10:00 часа в зала № 301 на VI-ти учебен корпус на Правно-историческия факултет на открито заседание на научното жури, определено със заповед № ????? г. на Ректора на Югозападния университет „Неофит Рилски” - Благоевград в състав:

1. Проф. д-р Емил Константинов
2. Проф. д-р Георги Пенчев
3. Проф д-р Габриела Белова
4. Доц. д-р Диана Маринова
5. Доц. д-р Николай Попов

Материалите, свързани със защитата на дисертационния труд, са на разположение на интересуващите се на интернетстраницата на Югозападния университет „Неофит Рилски“ - Благоевград, както и в Катедра „Международно право и международни отношения“ на Правно-историческия факултет.

Изследването е съобразен с националното законодателство на Република България и Република Албания и международните договори и, по които двете държави са страни, действащи към м. октомври 2020 г.

## **СЪДЪРЖАНИЕ:**

I. ОБЩА ХАРАКТЕРИСТИКА НА ДИСЕРТАЦИОННОТО ИЗСЛЕДВАНЕ.....	4
1. Актуалност на темата.....	6
2. Обект и предмет на дисертационния труд.....	8
3. Цел и задачи на изследването.....	8
4. Теза на изследването.....	9
5. Методология на изследването.....	9
6. Теоретично и практическо значение на изследването.....	10
II. ОБЕМ И СТРУКТУРА НА ДИСЕРТАЦИОННИЯ ТРУД.....	11
III. КРАТКО ИЗЛОЖЕНИЕ НА ДИСЕРТАЦИОННИЯ ТРУД.....	14
IV. НАУЧНА НОВОСТИ И ПРИНОСИ В ДИСЕРТАЦИОННИЯ ТРУД ...	35
V. СПИСЪК НА ПУБЛИКАЦИИТЕ ПО ТЕМАТА НА ДИСЕРТАЦИЯТА .....	36

# **I. ОБЩА ХАРАКТЕРИСТИКА НА ДИСЕРТАЦИОННОТО ИЗСЛЕДВАНЕ**

Влиянието на човека върху околната среда, особено през втората половина на XX век, придобива застрашителен характер, както за природата, така и за съществуването на самия човек. Днес, както никога досега, особено видимо се усеща заплахата за бъдещето на нашата цивилизация в екологичен контекст. Активното вредно влияние върху околната среда във връзка с получаването на икономически ползи доведоха до необратимото - човечеството вече не е в състояние да предприеме необходимите защитни мерки, за да смекчи последствията от унищожаването на природата.

Околната среда има специално място в живота и съществуването на човечеството, тъй като именно тя е източникът на човешкото съществуване и развитие. В същото време атмосферата, океаните и сладководните води, флората и фауната, наземната част на нашата планета, включително нейните недра и дори космическото пространство, в момента са под сериозна заплаха от замърсяване, различните форми на които са причинени от човешки дейности.

Унесено във водовъртежа на развитието на науката и техниката човечеството губи способността да оценява своята роля и място в света. В този смисъл е важно да се отбележи, че съществуването на днешната екологична криза не е случаен и следователно лесно отстраним дефект на съвременната технологична цивилизация. Опасността заплашва всички форми на живот. Нещо повече, много видове животни, техните местообитания и дори цели екосистеми са застрашени от унищожаване.

В много случаи причинените на природата щети са необратими. Климатичните промени имат своя отзвук по целия свят. Всичко това дава

основание на някои учени да стигнат до извода, че до края на следващия век приблизително две трети от видовете птици, бозайници, насекоми и растения могат да изчезнат.

Прякото влияние на замърсяването на околната среда върху човешкото здраве превръща връзката между природата и човека в правно значима. Именно тя служи като основа за правното регулиране на опазването на околната среда от вредните ефекти на човешката дейност. Усилията на международната общост и държавите в частност за защита на природата са насочени към установяване на изисквания за рационално използване на земята, водите, горите и другите природни ресурси, както и към опазване на природата от химическо, физическо и биологично замърсяване с цел да се осигури оптималната възможност за осъществяване на екологичната функция на природата.

Проблемът с опазването на околната среда е тема в дневния ред на международната общост от много отдавна. Глобалният характер на екологичните проблеми и трансграничната им обвързаност потвърждава не само сериозността и многоизмерността им, но и необходимостта от активно международно сътрудничество и съвместни усилия за справяне с тях.

В условията на потенциална заплаха от глобална екологична катастрофа, която не познава държавни граници, всяка стъпка на човека следва да бъде екологично правилна. Само чрез сключването на всеобхватни и универсални международни договори, както и чрез създаването на ефективен механизъм за международен контрол върху тяхното прилагане, можем да постигнем поне някои значителни положителни резултати при намаляване на глобалната заплаха за околната среда.

## 1. Актуалност на темата

Темата за опазването на околната среда не е нова в съвременната правна наука. Наличието на редица международноправни актове в областта на екологията са доказателство за изградената солидна основа, но и очертават необходимост от адаптиране на екологичното право в отделните държави в съответствие с реалностите на съвременността. Всичко това обуславя **актуалността** на настоящото дисертационно изследване.

Освен приоритет в сътрудничеството между държавите на глобално равнище, екологичните проблеми са актуална тема в дневния ред на редица регионални организации. Един от важните моменти в дейността им е постигането на устойчив баланс между опазването на околната среда и икономическото развитие. В тази връзка е полезно споделянето на опита и добрите практики в областта на екологичното право между отделните държави помежду им, както и в рамките на регионални обединения, каквото е Европейският съюз (ЕС). Съвместните и добре координирани действия на държавите членки на ЕС, например, могат да постигнат успех в тази насока, включително и да предизвикат отзвук и ефект на световно равнище.

През периода на своето съществуване като организация ЕС осъществява собствена екологична политика. Редица мащабни инициативи са организирани за опазването на околната среда, в резултат на което е създадена и правна основа за координация и контрол на дейностите на отделните държави членки за опазване на околната среда. В допълнение са разработени множество нови механизми за защита и гарантиране на качеството на основните елементи на околната среда (въздух, вода, почва, климат, биологично разнообразие). През последните години ЕС заема лидерска позиция във връзка с международното сътрудничество по екологични въпроси. Екологичната политика на Съюза е разработена в пълен синхрон с глобалните действия по опазване на околната среда,

определя се като изключително прогресивна и изпреварваща останалите регионални организации по света. Пример в това отношение е последната инициатива на Съюза – Европейският зелен пакт.

Научната новост на изследването се дължи на факта, че са установени и дефинирани нови законови условия за опазване на околната среда, които могат да бъдат споделяни и прилагани на глобално, регионално и национално равнище между държавите. По този начин държавите в процес на развитие, каквато е и Албания, също могат да се възползват от вече утвърдените механизми за разрешаване на глобалните екологични проблеми.

По пътя към своето пълноправно членство в ЕС Албания полага усилия да отговори на високите критерии на Съюза, включително и чрез добрите практики на държавите от региона (каквато е България). Страната е изправена пред предизвикателството да синхронизира действащото си законодателство с това на ЕС, както и да запълни празнотите в правната уредба на екологичното си законодателство.

**Актуалността** на дисертационното изследване се определя още от наличието на ограничен брой самостоятелни изследвания, посветени на анализа на успешните практики в българското екологичното право (в контекста на европейското екологично законодателство) и адаптирането им в албанската специализирана научна литература. Към момента на подготвяне на настоящото изследване няма проведени специални проучвания в контекста на сравнителната екологична практика на екологичното право на Албания и България нито от албански, нито от български учени, еколози и юристи.

## **2. Обект и предмет на дисертационния труд**

**Обект** на изследването са анализът на международноправния режим на опазването на околната среда, опитът на България в процеса на хармонизирането на екологичното ѝ законодателство с европейското и пътят на Албания към ЕС. В хода на изложението на дисертационния труд ще бъде анализирана подробно връзката между нормите на международното, европейското, българското и албанското екологично право.

**Предмет** на настоящото изследване са успешните практики на Р България в екологичното право и опазването на околната среда и приложението им в албанското право в контекста на присъединяването на страната към ЕС. Анализирани са основни аспекти, проблематика и характеристики на предприсъединителния процес, през призмата на екологичното законодателство.

## **3. Цел и задачи на изследването**

**Целта** на настоящата разработка е да се проучи процесът на формиране и развитие на албанското и българското законодателство в областта на околната среда на базата на сравнителен анализ за идентифициране на възможностите за подобряване на правната регламентация на отношенията при използването на природни ресурси и опазването на околната среда в Албания, като се използва положителният правен опит от добрите практики на България в тази област в контекста на Европейската политика за опазване на околната среда. Целта ще бъде постигната, като бъдат изпълнени следните **задачи**:



1. Проучване спецификите на международното екологично право като основа за развитие на екологични правни норми на регионално и национално равнище.

2. Изследване на напредъка в предприсъединителния процес на България и обобщаване на добрите практики на страната по пътя към ЕС.

3. Анализ на процеса на хармонизиране на българското екологично законодателство с европейското.

4. Анализ на процеса на хармонизиране на албанското екологично законодателство с европейското.

5. Определяне на възможностите за използване в Албания на българския законодателен и правоприлагащ опит в областта на използването на природните ресурси и опазването на околната среда.

#### **4. Теза на изследването**

**Основната теза**, която се поддържа в дисертационния труд е, че сходните характеристики на предприсъединителния процес, през който преминават двете страни, близостта в менталитета на двата народа и предизвикателствата, пред които се изправят във връзка с хармонизиране на законодателството в областта на околната среда допуска сравнително-правен анализ на законодателствата на двете държави в областта на екологичното право и опазването на околната среда.

#### **5. Методология на изследването**

Комплексният характер на изследваната проблематика предполага прилагането на различни **научноизследователски методи** - традиционните методи за хронологическо изложение на исторически факти, правен,

описателен и сравнителен анализ, контент анализ на официални документи, системен, логически, съпоставителен и сравнителен анализ анализи. Теоретична основа на дисертационното изследване са трудовете на български, албански и други чуждестранни учени, посветени на екологичното право и опазването на околната среда. Първоначалната емпирична основа на работата са научният и практическят опит в прилагане на нормите на международното и албанското екологично право на автора, натрупан през годините на работа в различни държавни институции.

Приложеният в изследването **критичен подход** се дължи не на претенции за самоцелно оспорване на една или друга научна теза, а по-скоро на стремежа на автора към принципен, макар и задочен диалог с другите автори.

## **6. Теоретично и практическо значение на изследването**

**Теоретично значение** на изследването се състои в това, че в резултат на настоящата работа, посредством анализа на международното, европейското и българското екологично право, са разработени теоретични основи, които в съвкупност представляват приноса на докторанта за развитието на албанското екологично право на примера на Р България.

**Практическото значение** на дисертационното изследване се отнася до това, че предложените практически изводи и предложения, съдържащи се в дисертацията, могат да бъдат използвани: а) за развитието на теорията на екологичното право в Албания, използвайки теоретичните разпоредби на българската екологична и правна наука; б) да се подобри албанското законодателство в областта на околната среда с използването на положителен български опит в законодателството и правоприлагането в

организацията на рационалното използване на природните ресурси с използване на пазарни механизми и опазване на околната среда; в) в процеса на по-нататъшно подобряване на албанската държавна политика в областта на околната среда; г) в процеса на преподаване на курсове по международно публично право, международно екологично право и др. във висшите училища в България и Албания; д) резултатите от изследванията могат да бъдат използвани от практикуващи специалисти с професионално поле на реализация опазване на околната среда.

Благодарност за оказаната подкрепа изказвам към целия екип на катедра „Международно право и международни отношения“ към Правно-историческия факултет на Югозападния университет „Неофит Рилски“, както и персонално на научния си ръководител проф. Габриела Белова и научния си консултант гл. ас. д-р Анна Христова за ценните съвети и насоки при подготовката на настоящия дисертационен труд.

Бих искала също да благодаря на съпруга си Ервин, на родителите си Ставри и Лушка, на сестра си Одета за безрезервната подкрепа, както и на вуйчо си проф. д-р Луфтер Кхувели, който насочи интереса ми към опазването на околната среда в Албания след дипломирането ми в специалност „Прави“ в Югозападния университет „Неофит Рилски“ в Благоевград, България.

Без вашата подкрепа тази работа не би била възможна.

## **II. ОБЕМ И СТРУКТУРА НА ДИСЕРТАЦИОННИЯ ТРУД**

Структурата на дисертационния труд включва увод, три глави, заключение и библиография. Обхваща обем от 204 страници. Научният апарат включва 300 бележки под линия. Съдържанието включва и

библиографична справка на използваната и цитирана литература, която съдържа 336 заглавия на кирилица и латиница. Сред използваната литература са налице изследвания и документи на български, албански, английски и руски език в областта на правото на ЕС, както и информация от публикуваните в Интернет официални страници на отделните институции на ЕС, включително и международните организации, които имат отношение към темата.

Обемът и структурата на дисертационното изследване са разпределени по страници, както следва:

Увод

**Глава първа:** Международноправен режим на опазването на околната среда

1.1. Историческо развитие

1.2. Характерни особености на международното екологично право

1.2.1. Специфики

1.2.2. Принципи

1.2.3. Кодификация на международното екологично право

1.3. Международните организации и тяхната дейност в опазването на околната среда

**Глава втора:** Екологичното право и опазването на околната среда в Република България. Добри практики

1. Екологично законодателство и екологична политика на Република България в предприсъединителния процес

1.1. Българското екологично законодателство през периода преди присъединяването на България към

1.2. Промени в посока приобщаване към Европейската политика за опазване на околната

1.2.1. Препоръки във връзка с хармонизирането на българското екологично законодателство в навечерието на подписването на Договора за присъединяване на България към

1.3. Екологично законодателство на Република България

2. Европейската политика за опазване на околната среда и ролята на България

3. Бъдещето на европейското екологично законодателство: Европейски зелен пакт

**Глава трета:** Прилагане на международноправните норми за опазване на околната среда в законодателството на Република Албания

1. Развитие на екологичното право в Република Албания: исторически преглед на усилията за пълно сближаване с достиженията на правото на ЕС

2. Вътрешнодържавни актове, свързани с екологичното законодателство в Албания

3. Екологичните предизвикателства пред Албания по пътя към европейската интеграция

3.1. Хронология на присъединителния процес на Албания към ЕС

3.2. Подготовката на страната за членство в ЕС

3.2.1. Критерии за присъединяване

3.2.2. Берлински процес

3.2.3. Процес на стабилизиране и асоцииране с Албания

3.2.4. Финансова помощ от ЕС за Албания

3.3. Хармонизиране на екологичното законодателство в Албания с екологичното право на ЕС

**Заключение**

**Библиография**

### **III. КРАТКО ИЗЛОЖЕНИЕ НА ДИСЕРТАЦИОННИЯ ТРУД**

**Уводът** на дисертационното изследване насочва вниманието към проблемите, които очертават основните предизвикателства пред Албания по пътя към пълноправното членство в ЕС. Акцент е поставен върху усилията, които страната полага, за да отговори на високите критерии на Съюза, включително и чрез добрите практики на държавите от региона (каквато е България). Страната е изправена пред не леката задача да синхронизира действащото си законодателство с това на ЕС, както и да запълни празнотите в правната уредба на екологичното си законодателство.

В увода е аргументирана актуалността на дисертационния труд. Обектът, предметът, целта и основните задачи, върху които се извършва изследването, методологията, върху която се осъществява анализът, са формулирани и изяснени в текста на дисертацията.

#### **Глава първа**

##### **Международноправен режим на опазването на околната среда**

Глава първа на дисертационния труд разглежда международноправния режим на опазването на околната среда. В нея се анализира произходът и историяското развитие на идеята за опазването на околната среда на международн равнище. Представят се характерните особености на международното екологично право като отделен дял на правната наука. Акцент се поставя върху спецификите, принципите и кодификация на международното екологично право. Отделено е внимание на дейността на международните организации и приносът им в опазването на околната среда.

Подробният анализ води до оформянето на следните по-важни изводи:

1. Могат да се разграничат четири основни периода от историческото развитие на международното екологично право: 1) от 1839 до 1948 г.; 2) от 1948 до 1972 г.; 3) от 1972 г. до 1992 г.; 4) от 1992 г. - до днес.

2. Първият етап от развитието на международното екологично право бележи напредък в часитчните усилия на двустранно, субрегионално и регионално равнище за опазване на отделни елементи от дивата природа. Въпреки сключването на повече от 10 регионални международни споразумения, усилията на държавите не са достатъчно координирани, поради което не получават по-широка подкрепа.

3. Първият етап оставя важна следа в историческото развитие на международното екологично право и поради това, че за първи път обединява намерения и ги трансформира в общи екологични усилия на държавите в тази област. Разбира се още много следва да бъде направено, но първите стъпки са важни именно поради заявката, която се задава чрез тях – очертаване на първите елементи на кодекс за опазване на околната среда, обобщаване на международния обичай и обогатяване на международното право с основни принципи, свързани с трансграничното замърсяване на околната среда.

4. Вторият етап от развитието на международното екологично право се характеризира с това, че в края на 60-те години на XX век се дава широка гласност на заплахите, надвиснали над околната среда, в резултат на което държавите по света единодушно започват поетапно приемането на промени в законодателствата си във връзка с опазването на околната среда.

5. Практиката на държавите в разрешаването на регионални и глобални екологични проблеми и възникналите с тях спорове позволява да се оформят нови правила и норми на международното право в областта на околната среда. Направените първи стъпки в посока към кодифициране на

международното екологично право само по себе си е напредък за човечеството в борбата му с трансграничното замърсяване. Отношенията между държавите преминават на ново ниво, с което се очертават и новите насоки за развитие чрез задълбочаване на отношенията и усилията в запазването на екологичния баланс на планетата.

6. Третият етап от развитието на международното екологично право се характеризира с това, че държавите отделят сериозно внимание на международната защита на околната среда, на формулирането на секторни (специални) принципи на международното екологично право, което е отразено в редица международни актове. Независимо от това, реакцията на специализираните организации в системата на ООН по отношение на екологичните проблеми през този период остава фрагментирана и до голяма степен некоординирана.

7. Усилията на международната общност в посока опазване на околната среда са насочени към обвързване на икономическото развитие с екологията. Целта е ясно дефинирана – намаляване на източниците на замърсяване в резултат от дейността на човека и търсене на щадящи природата производства, които да гарантират разумен баланс между технологичен прогрес и екологичен разцвет. По този начин започва търсенето на варианти за екологизиране на индустриите в глобален мащаб. Не е случайно, че идеите за запазване на биологичното разнообразие и осигуряване на международна екологична безопасност се оформят и популяризират именно през този период. Това е показателно за следващите стъпки, които държавите планират да предприемат във връзка с общата ангажираност към опазването на природата.

8. Четвъртият етап от развитието на международното екологично право бележи напредък в превръщането на околната среда и климатичните промени в приоритетна точка от дневния ред на международната общност. Полагат се усилия за правното регулиране на опазването на околната среда



от вредните ефекти на човешката дейност чрез установяване на изисквания за рационално използване на земята, водите, горите и другите природни ресурси, както и към опазване на природата от химическо, физическо и биологично замърсяване. Глобалният характер на екологичните проблеми и трансграничната им обвързаност потвърждава не само сериозността и многоизмерността им, но и необходимостта от активно международно сътрудничество и съвместни усилия за справяне с тях.

9. Основният извод, който може да обобщи етапното развитие на международното екологично право, е това, че то започва от частните усилия на двустранно, субрегионално и регионално равнище за опазване на отделни елементи от дивата природа, преминава през оформянето на основните правила и норми, свързани с опазването на околната среда, включително и благодарение на натрупаната до тогава съдебна практика, формулирането на секторни (специални) принципи на международното екологично право, като достига до превръщането на околната среда и климатичните промени във важен приоритет за всички държави в света. Екологичните проблеми имат трансгранично измерение, което предполага търсенето на колективни решения. Съвместните и добре координирани действия на държавите могат да постигнат успех в тази насока.

10. Усилията на международната общност от държави биха могли да бъдат насочени и към приемането на универсален договор, посредством който да бъдат кодифицирани и регулирани всички онези отношения, които са свързани с опазването на околната среда. Екологичният баланс на планетата изисква общи усилия, разработване на съвременна международноправната уредба и ефективно прилагане на установените принципи и правила.

11. Общият преглед на дейностите на специализираните агенции на ООН и другите международни организации ни позволява да стигнем до

еднозначния извод, че проблемите на околната среда са интегрирани в програмите за развитие на почти всички подобни институции.

12. Освен приоритет в сътрудничеството между държавите на глобално равнище, екологичните проблеми са актуална тема в дневния ред на редица регионални организации. Един от важните моменти в дейността им е постигането на устойчив баланс между опазването на околната среда и икономическото развитие.

## **Глава втора**

### **Екологичното право и опазването на околната среда в Република България. Добри практики**

В глава втора на изследването се разглеждат добрите практики в Република България във връзка с опазването на околната среда и прилагането на екологичното право. Акцентите, които се открояват в нея са свързани с анализа на българското екологично законодателство през периода преди присъединяването на България към ЕС. Целта е да се проследят промените, които настъпват във връзка с приобщаването на страната към Европейската политика за опазване на околната среда. На анализ е подложен процесът на хармонизиране на българското екологично законодателство в навечерието на подписването на Договора за присъединяване на България към ЕС. Специално внимание е отделено на законодателната реформа в областта на екологията, както и на действащото към настоящия момент екологично законодателство в Република България.

На страниците на дисертационния труд намира място и българският принос за развитието на Европейската политика за опазване на околната среда.

Последната част на главата анализира новата зелена инициатива на държавите членки – Европейският зелен пакт. Именно в контекста на

Европейската политика за опазване на околната среда идеята ЕС да поеме водеща роля в борбата с изменението на климата в световен мащаб се очертава като следващата важна обща стъпка в тази посока. В контекста на Европейския зелен пакт са предприети няколко нови инициативи - План за инвестиции във връзка с Европейския зелен пакт, Предложение за регламент за създаване на Фонд за справедлив преход, новата стратегия на ЕС за адаптиране към изменението на климата, Европейски пакт за климата, промишлена стратегия на ЕС за справяне с двойното предизвикателство на екологичната и цифровата трансформация, новия план за действие за кръговата икономика, както и стратегия за устойчиво финансиране с допълнително включване на устойчивостта в рамката за корпоративно управление.

Направените в глава втора изводи могат да бъдат обобщени както следва:

1. В историческото си развитие българското екологично право следва общите параметри, които са характерни за страните от европейския континент. Следва да се подчертае, че България е една от страните с най-старо екологично законодателство в Европа. Веднага след Освобождението се създават Законът за горите и Законът за топлите и студените минерални извори, Наредбата-закон за защита на родната природа от 1936 г. В този смисъл и самите понятия „околна среда“ и „опазване на околната среда“ намират обяснение в националното законодателство - Закона за опазване на околната среда - но чисто терминологично към началото на присъединителния процес на страната, националната система не покрива изцяло обхвата на екологичните мерките, посочени в „Бялата книга“. Именно поради това е необходимо по-задълбочено изучаване на опита на ЕС в опазването на околната среда.

2. През времето на предприсъединителния етап прави впечатление, че екологичният напредък засяга не толкова базовите екологични компоненти

(вода, почва, въздух, климатични промени), колкото екологизацията на човешките дейности и на икономиката като обобщаващ показател.

3. Предприсъединителният процес на България преминава през провеждането на редица реформи в законодателството с оглед хармонизацията му с „*acquis communautaire*”. В този смисъл, българското екологично законодателство следва общата линия за развитие на екологичните норми в процеса на интегрирането си във вътрешния пазар на Европейския съюз.

4. Българската правна система от предприсъединителния период се характеризира с фрагментирането на отделните клонове на правото и недостатъчното развитие на икономическите регулатори. Поради това националните екологични норми към цитирания времеви момент не са толкова взаимосвързани с икономиката и производството. Специфичните национални икономически механизми, свързани с околната среда и вътрешния пазар, се изразяват чрез прилагането на санкции, данъци, такси, мита и акцизи и други регулатори.

5. Структурата на българското екологично законодателство се разделя на общ закон и специални закони по отделните природни ресурси и компоненти на околната среда. Към присъединителния период то включва Законът за опазване на околната среда, който урежда принципните общи постановки (ОВОС, интегрирано предотвратяване и контрол на замърсяването, право на обществен достъп до екологична информация, икономически регулатори), и специалните закони по компоненти на околната среда (въздух, води, почви, отпадъци, опасни вещества и химикали, защитени територии).

6. Хармонизацията на българското екологично законодателството с поставените в „Бялата книга“ изисквания се очертава като сериозно предизвикателство, тъй като предвижда мерки за реструктуриране на материята, свързана с опазването на околната среда. Цели раздели от

законодателството (например продуктовото законодателство и защитата на потребителя) не фигурират в българската правна система по време на този исторически етап. Очертава се необходимостта от екологизация на всички закони, поради обстоятелството, че действащото в периода екологично законодателство се свързва предимно с природните ресурси и компонентите на околната среда.

7. Процесът на промяна на нормативната база е сложен, поради което за България през този период е изключително важно да прецени как съществуващото законодателство ще се използва като основа за надграждане на правната система.

8. Хармонизирането на националното законодателство с това на ЕС е основният инструмент за изграждане на пазарната икономика на страната в преходния период, както и ключов механизъм в процеса на предстоящото към онзи момент присъединяване на Република България към Съюза.

9. Хармонизирането с достиженията на правото на ЕС, особено в областта на екологията, внася през годините положителен обрат в икономическата ситуация на страната. Разработените Национална стратегия за околна среда и Национален план за действие 2000 – 2006 г. са солидна основа за пълното транспониране на достиженията на правото на ЕС в средносрочен и дългосрочен план.

10. До пълноправното ѝ членство в ЕС в България са създадени благоприятни условия за ефективна политика и дейност за опазване на околната среда в условията на развиващо се гражданско общество. Показателни за това са конституционните гаранции, рамковото и специалното екологично законодателство, развитието и укрепването на институции за управление на сектора. Действащото до момента на присъединяването към ЕС законодателство се изменя ускорено с цел да отрази максимално подобаващо спецификите на европейските правни

норми и задължения по силата на многостранните споразумения в областта на околната среда.

11. След присъединяването на България към ЕС в рамките на страната действа напълно хармонизирано законодателство и се прилагат общите политики на Съюза, в това число Европейската политика за опазване на околната среда. В този смисъл, страната е възприела успешно и работи в посока прилагане на основните за ЕС принципи на предпазните мерки, превантивните действия и отстраняване на замърсяването при източника, както и на принципа „замърсителят плаща“.

12. За периода 2017 – 2019 г. основните предизвикателства пред България в контекста на изпълнението на екологичната политиката и законодателството на ЕС във връзка с опазването на околната среда включват: подобряване на качеството на въздуха, осигуряване на правилното събиране и пречистване на градските отпадъчни води, правилно изпълнение на законодателството за опазване на природата. Характерно за периода е това, че през 2017 г. Европейската комисия започва прилагането на инструмента за партньорство TAIEХ-EIR с ясно определена цел - да се улесни взаимното обучение между експерти от националните органи в областта на околната среда.

13. По своята същност изменението на климата е въпрос с трансгранично измерение, поради обстоятелството, че проблемите в тази област не могат да бъдат разрешени единствено на национално или местно равнище. Съвместните и добре координирани действия на държавите членки на ЕС могат да постигнат успех в тази насока, включително и да предизвикат отзвук и ефект на световно равнище. Действията, които се предприемат в посока адаптиране към изменението на климата в ЕС създават възможност за включване на политиките за адаптиране в ключови сектори, нива на управление и политики на ЕС.

## Глава трета

### Прилагане на международноправните норми за опазване на околната среда в законодателството на Република Албания

Глава трета поставя на преден план сравнителноправния подход при анализа на процеса на сближаване на Албания с достиженията на правото на ЕС. Разгледани са основни разпоредби на вътрешнодържавните актове на Република България и Република Албания, свързани с екологичното законодателство. Интересен факт е, че разпоредбата на чл. 5 от Конституцията на Р България и разпоредната отново на чл. 5, но от Конституцията на Р Албания се отнася към примата на международното право над вътрешното законодателство и в двете страни. Това е така, поради обстоятелството, че развитието на вътрешното право на държавите е в по-голяма или по-малка степен международен процес. Формирайки своята правна система, държавите споделят взаимния опит. Подобно многостранно взаимодействие на правните системи се забелязва и тук. Освен това, както Конституцията на Р България (чл. 41), така и Конституцията на Република Албания (чл. 56) предвижда, правото на гражданите да търсят, получават и разпространяват информация, в това число и относно околната среда.

В изследването са очертани основните екологични предизвикателства пред Албания в контекста на присъединителния процес на страната към ЕС. Водещо място в изложението има подготовката на страната за членство в ЕС, в контекста на което са анализирани основните моменти в процеса на хармонизиране на екологичното законодателство в Албания с екологичното право на ЕС.

Изводите на последната глава на дисертационния труд включват:

1. Развитието на съвременна екологична правна система, основана на демократичните принципи в Република Албания, започва едва през 1991 г.

В този смисъл, биха могли да се обособят три периода от развитието на екологичното право в страната: 1) от 1990 г. до 2000 г., който представлява основният преходен период на страната; 2) от 2000 г. до 2010 г., когато икономиката на Албания започва да се развива, оставя предизвикателствата на преходния период зад себе си и полага усилия в посока пълноправно членство в ЕС; 3) от 2010 г. до 2020 г. – съвременен етап.

2. Новото законодателство в областта на околната среда в Албания е създадено главно през последното десетилетие. То се основава на Конституцията на Република Албания и включва различни видове нормативни актове, като общи и специални закони за околната среда, включително относимите подзаконови нормативни актове.

3. В момент, когато албанското общество преминава през големи и бързи демократични промени, извън всички належащи за разрешаване социални проблеми, то поставя основния фокус на вниманието си върху проблемите, свързани с опазването и съхраняването на околната среда. В този смисъл, изводът, който следва да се направи от анализа на първото демократично десетилетие от развитието на екологичното право в Албания, е, че действащото законодателство и по-специално Рамковият закон за околната среда показват липса на достатъчно познания във връзка с правните аспекти на екологичните проблеми. Изглежда, че най-подходящото решение в този контекст, макар и останало неприложимо на практика, се състои в хармонизирането на дейностите на всички групи лица и институции, включени в прилагането на закона.

4. Процесът на изготвяне на националното законодателство и политики в областта на околната среда се основава на изискванията, определени от сближаването на законодателството на ЕС в областта на околната среда. Албания счита тази задача за изключително важна и концентрира усилията си за изпълнение на задълженията, понякога обръщайки по-малко внимание на съществуващите условия и капацитет в



страната, които в краткосрочен план не винаги са достатъчни за адаптиране към новите изисквания.

5. Сред най-големите проблеми в правната рамка на Албания не е разработването на законите, а липсата на правилното им прилагане и изпълнение. Лошото изпълнение е комплексна величина и е породено от редица причини: не спазване на закона, липса на способност за мониторинг на спазването; слаби процедури за прилагане; липса на институционален и административен капацитет и нефункционално разпределение на компетенциите между министерствата. Проблемът е, че някои от елементите на европейското законодателство не се прилагат, тъй като подзаконовите нормативни актове все още не са подготвени. Някои от затрудненията, свързани с приемането на основни законодателни актове за кратък период от време, са: липса на координация и препратки между различните закони, необходимост от допълнителни законови разпоредби за прилагане на законите, липса на практически приложими разпоредби и неясната връзка между различни закони, обхващащи подобни въпроси.

6. Албания, като развиваща се страна, отбелязва сериозна активност в процеса на законотворчество и правоприлагане, включително в областта на опазването на околната среда. За да се повиши ефективността на екологичните правни норми, е необходимо да се стабилизира връзката между международните правни норми и националното законодателство в областта на околната среда. В тази връзка е необходимо да се вземат предвид следните аспекти: 1) сравнителен анализ на системата от международни актове и албанското екологично законодателство; 2) прилагането на международни екологични споразумения в албанското екологично законодателство за справяне с глобалните екологични проблеми.

7. Стремещт към членство в ЕС е основният двигател за приемането на ново модерно екологично законодателство в Албания, докато

международните многостранни екологични споразумения могат да се считат за втори основен тласък. Активното участие в международни споразумения и поемането на ангажменти изискват засилен капацитет и финансови ресурси.

8. Албания се позовава на примера и добрите практики на Р България във връзка с правилното организиране на процеса на изготвяне на националното законодателство и политики в екологичната сфера, както и на последователността в спазването на изискванията, определени от хармонизирането на законодателството на ЕС в областта на околната среда.

9. Хармонизирането на екологичното законодателство в Албания с това на ЕС е дълъг и сложен процес, предвид условията на бедност, политическа нестабилност и социално напрежение в страната през годините.

10. Новите албански закони предвиждат поетапен подход в процеса на хармонизиране и поставят краткосрочни, средносрочни и дългосрочни цели за изпълнение на задълженията, произтичащи от подписаните от Албания международни споразумения. Първата фаза е приемането на правните стандарти на ЕС, последвани от прилагането на законодателството в областта на околната среда чрез укрепване на регионалните агенции по околна среда и инспекторати, подобряване на системата за издаване на разрешителни и осигуряване на прозрачност в работата на изпълнителните агенции. Последният етап включва физически инвестиции в полза на опазването на околната среда в следните области: пречистване на отпадни води; управление на твърди отпадъци и изграждане на нови, правилно контролирани депа; затваряне на съществуващите сметища в градските райони; рехабилитация на замърсена земя и премахване на източници на замърсяване; технологично усъвършенстване на поддържаните от държавата индустрии.

11. Недостатък на албанското екологично законодателство е, че в процеса на хармонизирането му някои закони копират изцяло европейските и не отразяват изцяло албанската институционална, финансова и социална реалност.

## **ЗАКЛЮЧЕНИЕ**

Развитието на вътрешното право на държавите е в по-голяма или по-малка степен международен процес. Формирайки своята правна система, държавите споделят взаимния опит. Взаимодействието на правните системи е многостранно, като се простира до почти всички елементи на системата - от правната информираност до правоприлагането. То придобива специален мащаб в контекста на глобализацията, която засяга всички сфери на обществото и държавата, включително и опазването на околната среда.

Опитът за социално развитие на всяка държава, включително България и Албания, използването на природните ресурси, промишленото производство и икономическият растеж неминуемо се свързват с антропогенното въздействие върху околната среда, което води до екологични проблеми, много от които необратими. Албания е уязвима от въздействието на природни и антропогенни явления и опасности, като наводнения, валежи, вълни от горещина или студ, горски пожари, свлачища и ерозия. Прилагането на политики, които изграждат и засилват устойчивостта на климата и природните опасности биха били важна стъпка за постигане на целите на Албания, заложили във връзка с Програмата за устойчиво развитие за 2030 г. Много от посочените проблеми в страната имат не само екологичен, но и сложен социално-икономически характер.

Екологичната ситуация в България, макар и покрила критериите за членство и вече пълноправен член на ЕС, е не по-малко трудна. Това е така както поради вътрешни източници на замърсяване, които оказват влияние върху компонентите на природния комплекс, така и във връзка с наличието

на трансгранични опасности за околната среда. Съществуването на екологични проблеми в България и Албания, както и в други държави, и също необходимостта от решаването на много от тях чрез съвместни усилия на държавите, са предпоставка за необходимостта от разработване на национално законодателство и законодателство в областта на околната среда, като се отчита положителният чужд опит в тази област и се работи в пълен синхрон с международното и европейското екологично законодателство.

Що се отнася до Албания, перспективите за нейното развитие, предвид екологичния компонент, обикновено се оценяват положително, въпреки съществуващите проблеми в областта на опазването на околната среда и използването на природните ресурси.

През последните години Албания постига значителен напредък в областта на управлението на околната среда. Приети са значителен брой закони за опазване на околната среда, създадени са нови правителствени и неправителствени институции и са реализирани няколко проекта за подобряване на местната екологична инфраструктура.

Въпреки това, редица пречки остават на пътя на интеграцията на Албания в ЕС, включително ниските нива на публични разходи за прилагане на законодателството в областта на околната среда и изграждането на инфраструктура за околната среда. Освен това икономическите дейности, особено транспортът, са сравнително неефективни и причиняват високи нива на екологични щети на единица дейност, проблеми, които, ако останат без промяна, вероятно ще повлияят на дългосрочното развитие на страната.

Непосредствената задача на Албания е прилагането на съществуващото законодателство, за разлика от приемането на нови закони. В допълнение, официалните средства за участие на обществеността в екологичното законодателство и разработването на политики трябва да

бъдат приложени на практика и спазвани. Събирането на данни за състоянието на околната среда трябва да бъде подобро с цел адекватното приемане и прилагане на ново, модерно и резултатно законодателство. За тази цел е необходима добра координация и разпределение на отговорностите между институциите.

Следва да се положат усилия за повишаване осведомеността на обществото във връзка с въздействието на околната среда върху живота и здравето на човека чрез работата на местни неправителствени организации, но също и чрез представителствата на институциите на ЕС на територията на страната, които се радват на високо ниво на уважение сред населението и имат по-високо ниво на финансиране. Съществуващите към момента НПО са малко познати, поради което не се ползват с широка обществена подкрепа. Обществото е изключително пасивно по отношение на екологията. В този смисъл, на различните инициативи и доброволни дейности във връзка с подобряване състоянието на околната среда се гледа с подозрение и се възприема като ексцентрично поведение на по-младите хора. Липсата на видими резултати от дейността на различните екологично ориентирани НПО се обяснява с липсата на ресурси, което, от друга страна, отслабва доверието в очите на обществеността. Дори медиите игнорират сериозността на екологичните проблеми, отразявайки ги повърхностно и третирайки ги като политически инструмент за успех или провал на определена политическа сила в страната.

В заключение следва да се отбележи, че процесът на формиране и развитие на екологичното законодателство в Албания и България е разгледан в настоящото дисертационно изследване въз основа на анализ на конституционните разпоредби, правните норми, законодателството в областта на използването на природните ресурси и опазването на околната среда, както и механизмите за прилагането му в Албания в контекста на

българския опит. Като резултат от научната работа по темата са направени следните основни изводи:

- Историческото развитие на международното екологично законодателство се основава на поредица от събития, чиито резултати са оформени в конкретни международни актове с различна правна сила.

- Етапното развитие на международното екологично право започва от частните усилия на двустранно, субрегионално и регионално равнище за опазване на отделни елементи от дивата природа, преминава през оформянето на основните правила и норми, свързани с опазването на околната среда, включително и благодарение на натрупаната до тогава съдебна практика, формулирането на секторни (специални) принципи на международното екологично право, като достига до превръщането на околната среда и климатичните промени в приоритетна точка от дневния ред на международната общност. Глобалният характер на екологичните проблеми и трансграничната им обвързаност потвърждава не само сериозността и многоизмерността им, но и необходимостта от активно международно сътрудничество и съвместни усилия за справяне с тях.

- Опазването на околната среда е сред новите, бързо развиващи се области на правно регулиране в сферата на международното публично право. Сътрудничеството между държавите в света през последните 180 години се разширява с приемането на редица международни споразумения, които засягат широк спектър от области, в които биха могли да възникнат потенциални проблеми – замърсяване на сухоземни и морски територии, атмосфера, защитата на дивата природа, опазването, биологичното разнообразие.

- Развитието на международното екологично право е свързано с осигуряването на благоприятни условия за човешкия живот. Дейността на човека обаче не трябва да нарушава екологичното равновесие.

Обособяването на правото на благоприятна среда в рамките на международното право има определени особености.

- Кодификацията и прогресивното развитие на международното право се определят като единен процес за разработване и рационализиране на международните правни актове. Усилията на международната общност от държави биха могли да бъдат насочени и към приемането на универсален договор, посредством който да бъдат кодифицирани и регулирани всички онези отношения, които са свързани с опазването на околната среда. Екологичният баланс на планетата изисква общи усилия, разработване на съвременна международноправната уредба и ефективно прилагане на установените принципи и правила.

- Проблемите на околната среда са интегрирани в програмите за развитие на почти всички международни организации. Освен приоритет в сътрудничеството между държавите на глобално равнище, екологичните проблеми са актуална тема в дневния ред на редица регионални организации. Един от важните моменти в дейността им е постигането на устойчив баланс между опазването на околната среда и икономическото развитие.

- Българската правна система от предприсъединителния период се характеризира с фрагментирането на отделните клонове на правото и недостатъчното развитие на икономическите регулатори. Поради това националните екологични норми към цитирания времеви момент не са толкова взаимосвързани с икономиката и производството. Специфичните национални икономически механизми, свързани с околната среда и вътрешния пазар, се изразяват чрез прилагането на санкции, данъци, такси, мита и акцизи и други регулатори.

- Хармонизирането на българското екологично законодателство с това на ЕС е основният инструмент за изграждане на пазарната икономика

на страната в преходния период, както и ключов механизъм в процеса на присъединяване на Република България към Съюза.

- След присъединяването на България към ЕС в рамките на страната действа напълно хармонизирано законодателство и се прилагат общите политики на Съюза, в това число Европейската политика за опазване на околната среда. В този смисъл, страната успешно прилага основните за ЕС принципи на предпазните мерки, превантивните действия и отстраняване на замърсяването при източника, както и на принципа „замърсителят плаща“.

- По своята същност изменението на климата е въпрос с трансгранично измерение, поради обстоятелството, че проблемите в тази област не могат да бъдат разрешени единствено на национално или местно равнище. Съвместните и добре координирани действия на държавите членки на ЕС могат да постигнат успех в тази насока, включително и да предизвикат отзвук и ефект на световно равнище.

- Новото законодателство в областта на околната среда в Албания е създадено главно през последното десетилетие. То се основава на Конституцията на Република Албания и включва различни видове нормативни актове, като общи и специални закони за околната среда, включително относимите подзаконови нормативни актове.

- Процесът на изготвяне на националното законодателство и политики в областта на околната среда се основава на изискванията, определени от хармонизирането на законодателството на ЕС в областта на околната среда. Албания счита тази задача за изключително важна и концентрира усилията си за изпълнение на задълженията, понякога обръщайки по-малко внимание на съществуващите условия и капацитет в страната, които в краткосрочен план не винаги са достатъчни за адаптиране към новите изисквания.



- Сред най-големите проблеми в правната рамка на Албания не е разработването на законите, а липсата на правилното им прилагане и изпълнение. Лошото изпълнение е комплексна веичина и е породено от редица причини: неспазване на закона, липса на способност за мониторинг на спазването; слаби процедури за прилагане; липса на институционален и административен капацитет и нефункционално разпределение на компетенциите между министерствата.

- Албанското екологично законодателство е на приблизително еднакво ниво на развитие и промени с тези на съседните страни от региона. Това, от своя страна, създава предпоставки за предприемане на съвместни регионални инициативи в областта на околната среда с цел да се гарантира еднаква защита на екосистемите, които се управляват от две или повече съседни държави.

- Липсата на ясна координация между различните програми на ЕС води до ниска ефективност при управлението на безвъзмездно отпусканите средства. В контекста на новите потребности на страните от Западните Балкани в предприсъединителните си процеси е взето решение за лансирането на нови европейски програми.

- Значението на предприсъединителната помощ, която държавите кандидати получават от ЕС, се състои в това, че посредством тези средства се ускоряват политическите и икономическите реформи в тези страни. Нещо повече, посредством тези програми се създават условия за по-плавен преход към стандартите на ЕС и към по-отговорно изпълнение на задълженията, произтичащи от членството.

- Хармонизирането на екологичното законодателство в Албания с това на ЕС е дълъг и сложен процес, предвид условията на бедност, политическа нестабилност и социално напрежение в страната през годините.

- Обективното съществуване на екологични проблеми не само в Албания и България, но и в различните региони и по света, както и необходимостта от решаването им с общи усилия, налагат да се вземе предвид положителният законодателен и правоприлагащ опит на други държави в националното екологично законодателство. Използването на сравнителна екологична практика позволява да се подобри националната политика в областта на околната среда, допринася за процеса на интернационализация на националното екологично законодателство, за неговото хармонизиране и сближаване с правото на ЕС, позволява да се разработят общи подходи, методи и механизми за решаване на екологичните проблеми. За албанското екологично законодателство в този контекст интерес представлява българското екологично законодателството, което преминава през сериозна реформа по пътя на България към ЕС.

- Изхождайки от българския опит и добри практики, Албания следва да се стреми към избягване на допуснатите от България грешки като полага усилия към: 1) хармонизиране на националното екологично законодателство с правото на ЕС и подготовка на работещи механизми за прилагането му в Албания; 2) изграждане на административен капацитет, за да може новото хармонизирано законодателство да се прилага ефективно в практиката на държавните институции; 3) утвърждаване на екологични приоритети, които да гарантират последователност и устойчивост на взетите решения; 4) укрепване на регионалния капацитет за управление на проекти и програми в областта на опазването на околната среда; 5) осигуряване на системност и обвързаност на различните нива на планиране; 6) координиране на дейностите на различните държавни институции при подготовката на стратегически документи с ясен ангажимент към изпълнението и мониторинга на изпълнението на поставените в тях цели.

Настоящата дисертация съдържа и други заключения, направени в хода на изследването, които могат да бъдат използвани в процеса на по-

нататъшно развитие на теорията на екологичното право в Албания, подобряване на законодателството в областта на околната среда в страната, развитието на албанска държавна политика в областта на околната среда в контекста на Европейската политика за опазване на околната среда.

#### **IV. НАУЧНА НОВОСТИ И ПРИНОСИ В ДИСЕРТАЦИОННИЯ ТРУД**

1. Запълва известна празнота в научно-изследователското пространство като анализира успешните практики в българското екологичното право и адаптирането им в албанската специализирана научна литература. Към момента на подготвяне на настоящото изследване няма проведени специални проучвания в контекста на сравнителната екологична практика на екологичното право на Албания и България нито от албански, нито от български учени, еколози и юристи.

2. Представен е комплексен сравнителен анализ, въз основа на който се прави оценка на настъпилите промени в процеса на развитие на албанското законодателство в областта на екологията в контекста на Европейската политика за опазване на околната среда.

3. Трета глава на дисертационното изследване би могла да се определи като научна новост, тъй като обхваща изцяло нова за албанската правна доктрина материя във връзка с екологичните предизвикателства пред Албания по пътя към европейската интеграция.

4. Доказана е необходимостта от по-широки дебати и целенасочени действия за по-нататъшното устойчиво регулиране на този водещ международен проблем.

## V. СПИСЪК НА ПУБЛИКАЦИИТЕ ПО ТЕМАТА НАДИСЕРТАЦИЯТА

1. Misho ,E., The Development of Environmental Law in Albania: Historical Overview of Efforts toward Full Approximation with the Acquis Communautaire, Balkan and Near Eastern Journal of Social Sciences Balkan ve Yakın Doğu Sosyal Bilimler Dergisi, 2019, pp 10 – 16. [http://www.ibaness.org/bnejss/2019\\_05\\_03/02\\_Misho.pdf](http://www.ibaness.org/bnejss/2019_05_03/02_Misho.pdf)

2. Misho ,E., Bekteshi, A., Property Rights In Albania: A Case Of Subversion Via Expropriation Law, AESOP 2019 Conference “Planning, Law and Property Right: in the face of transitions” - Book of Abstracts ISBN 978-88-99243-92-0, p. 733; [https://www.aesop2019.eu/wp-content/uploads/2020/02/AESOP\\_book\\_of\\_abstracts\\_2.pdf](https://www.aesop2019.eu/wp-content/uploads/2020/02/AESOP_book_of_abstracts_2.pdf)

3. Misho ,E., Bekteshi, A., Transposition Of Advocacy Experience As Triple-Loop Social Learning In Albania: Fighting Hpps In Protected Areas From The Vjosa River Basin To The Canyons Of Osumi, AESOP 2019 Conference - Book of Papers ISBN 978-88-99243-93-7, p. 4024; [https://transz.de/wp-content/uploads/2019/12/AESOP\\_Schaumann\\_SimonPhilipp.pdf](https://transz.de/wp-content/uploads/2019/12/AESOP_Schaumann_SimonPhilipp.pdf)

4. Misho, E., Development of Environmental Law in Albania towards Full Approximation with the Acquis Communautaire, XII. IBANESS Congress Series on Economics, Business and Management – Plovdiv / Bulgaria XII. IBANESS İktisat, İşletme ve Yönetim Bilimleri Kongreler Serisi – Plovdiv / Bulgaristan, 2019, pp 25 - 32. ISBN: 978-619-203-259-3; [http://www.ibaness.org/conferences/plovdiv\\_2019/ibaness\\_plovdiv\\_proceedings\\_draft\\_7.pdf](http://www.ibaness.org/conferences/plovdiv_2019/ibaness_plovdiv_proceedings_draft_7.pdf)